

Відгук

офіційного опонента доктора педагогічних наук,
професора **Пантюк Тетяни Ігорівни** на дисертацію
Сливки Лариси Володимирівни на тему «**Теорія та практика
здоров'язбережувального виховання учнів загальноосвітніх шкіл Польщі
(XX – початок XXI століття)**», подану на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук зі спеціальності
13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами.

У дисертаційному дослідженні Сливка Л. В. аргументовано доводить, що за умов суспільно-політичних, соціокультурних, науково-теоретичних, екологічних, пандемічних, військових, інформаційних та ін. викликів сучасності і пріоритетів освіти XXI століття на *глобальному, національному й державному* рівнях актуальність теоретичного, практичного, наукового та історико-педагогічного вимірів дослідження зумовлюється соціальним запитом на пошук ефективних шляхів і засобів розв'язання проблеми збереження здоров'я дітей та юнацтва.

У *теоретичному та практичному* вимірах актуальність теми обґрунтовується потребою забезпечення в новій культурно-історичній ситуації української держави системного підходу до реалізації освітньої праці в контексті проблеми здоров'язбереження дітей та юнацтва, що є одним з провідних чинників сталого розвитку суспільства і суспільних відносин.

Науковий вимір актуальності проблематики дослідження вимагає ретельного вивчення особливостей, змісту, методів, засобів і форм означеної діяльності у закладів загальної середньої освіти з використанням здобутків педагогіки, філософії, медицини, гігієни, психології, соціології, інших наук.

Історико-педагогічний вимір актуальності дисертації визначається потребою прогнозування певних нововведень у теорію і практику вітчизняної педагогіки здоров'я із урахуванням ретроспективного, зокрема зарубіжного, дослідницького поля, звернення до якого уможливилює пошук інноваційних навчально-виховних технологій, які здатні забезпечити в українській освітній практиці формування

нового типу особистості, яка має активну діяльнісну позицію і прагнення до самовдосконалення в контексті здоров'я впродовж усього життя.

Актуальність й доцільність дослідження підтверджено виокремленими здобувачкою суперечностями, а саме між:

- соціальним запитом на формування здорової генерації українців та незадовільним станом здоров'я учнів закладів загальної середньої освіти, який продовжує погіршуватися;

- декларуванням в основних законодавчо-правових документах української держави потреби формування культури здоров'я здобувачів загальної середньої освіти як одного з основних напрямів української освітньої політики і невикрацованістю цілісної концепції здоров'язбережувального виховання учнів, недостатньою теоретико-методологічною та методичною врегульованістю і відсутністю системного та комплексного впровадження технологій означеного педагогічного явища в закладах загальної середньої освіти;

- загальним високим рівнем розробки поняттєвого континууму педагогіки і теоретичною невизначеністю та змістовою неоднозначністю базових категорій педагогіки здоров'я (зокрема дефініції «здоров'язбережувальне виховання»), а також відсутністю єдиного термінологічного підходу до визначення понять у цій сфері;

- нагромадженням масивом наукової і навчально-методичної літератури про «здоров'язбережувальний» напрям педагогічної науки та недостатньою кількістю праць, які б віддзеркалювали ретроспективу освітньо-виховних в контексті здоров'я ініціатив як в Україні, так і за кордоном;

- відкритим для наукового дискурсу характером української педагогіки здоров'я та її відірваністю від європейського досвіду і традицій у цій ділянці праці;

- наявним теоретичним і практичним доробком зарубіжних науковців у ділянці здоров'язбережувального виховання здобувачів освітим та недостатньою вивченістю цих напрацювань в Україні і відсутністю методичного забезпечення впровадження цього досвіду у вітчизняну освітню практику;

– соціальним запитом держави на модернізацію змісту професійної підготовки майбутніх учителів в контексті їхньої здатності ефективно реалізувати соціальну і здоров'язбережувальну освітню галузь та недостатнім відображенням у цьому змісті контенту про здоров'я і використанням у цьому сенсі продуктивного зарубіжного досвіду.

Відтак, дослідження Сливки Л. В., що визначає основні тенденції, зміст і закономірності розвитку ідей здоров'язбережувального виховання учнів загальноосвітніх шкіл Польщі (XX – початок XXI століття), є, безперечно, актуальним та значимим для української освітньої теорії та практики.

Важливо відзначити, що дисертаційне дослідження виконане у рамках плану науково-дослідницької роботи кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника як складник комплексної наукової теми «Історико-педагогічні проблеми навчання і виховання в системі безперервної освіти» (номер державної реєстрації 0108U009122). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 12 від 29 грудня 2015 р.) і на засіданні вченої ради Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 6 від 27 квітня 2023 р.).

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

У результаті дослідження дисертанткою: *обґрунтовано* методологічні засади дослідження теорії і практики ЗзВ учнів з/о шкіл Польщі (XX – початок XX ст.); *схарактеризовано* базовий поняттєво-категорійний апарат дослідження: *висвітлено* осмислення категорій «здоров'я», «культура здоров'я», «педагогіка здоров'я» у працях польських учених; *обґрунтовано* авторське визначення поняття «здоров'язбережувальне виховання учнів»; *увиразнено* розуміння категорій «загальноосвітні школи Польщі», «учні загальноосвітніх шкіл Польщі»; *здійснено* системний джерелознавчий та історіографічний аналіз теоретичних ідей та досвіду ЗзВ дітей та юнацтва в Польщі у XX – на початку XXI ст., до наукового обігу *введено* та *вперше проаналізовано* деякі матеріали, які зберігаються в державних архівах Республіки Польща, а також десятки праць з історії педагогіки

малознаних в Україні польських учених – істориків педагогіки; *розроблено* періодизацію розвитку теорії та практики ЗзВ учнів з/о шкіл Польщі впродовж XX – початку XXI ст.; на основі системного аналізу *цілісно висвітлено* в історичній ретроспективі теорію і практику ЗзВ учнів з/о шкіл Польщі впродовж хронологічно досліджуваної доби, а саме: *схарактеризовано* погляди польських учених на методи, засоби і форми реалізації ЗзВ учнів в з/о школах; *репрезентовано* понад 180 польських персоналій у ракурсі відображення у їхній педагогічній творчості, виховній та організаційній діяльності проблематики ЗзВ дітей та юнацтва; *конкретизовано* 10 законів, 5 декретів, понад 50 постанов і розпоряджень міністрів, десятки інструкцій, у яких відображено наміри польської держави щодо освітньої та організаційної діяльності закладів освіти у контексті збереження здоров'я здобувачів освіти; *вивчено* програмні документи понад 80 різноманітних лікарських, гігієнічних, педагогічних, інших форумів, які містять первісну інформацію про витоки, стратегію, тенденції, зміст і форми реалізації ЗзВ учнів на польських землях; *проаналізовано* понад 50 навчальних програм з/о шкіл і близько 20 навчальних планів і програм закладів професійної підготовки вчителів на предмет наявності в них тематики про здоров'я; *схарактеризовано* понад 30 едукативних програм здоров'язбережувальної тематики, що впроваджені в освітній процес з/о шкіл Польщі; *розкрито* зміст професійної підготовки учителів в Польщі щодо реалізації ЗзВ учнів; *окреслено* перспективні напрями використання польського досвіду ЗзВ учнів з/о шкіл в систему вітчизняної освіти за сучасних умов її реформування; *репрезентовано* власний досвід упровадження нагромадженого наукового досвіду у процес первинної професійної підготовки майбутніх педагогів до здійснення ЗзВ учнів;

подальшого розвитку набули: *розробка* методологічних засад педагогіки здоров'я як теоретичної основи освітньої та виховної діяльності щодо збереження здоров'я людини; *осмислення* ролі школи, громадськості, окремих персоналій у реалізації ЗзВ учнівства; *положення* щодо доцільності історико-педагогічного вивчення теорії й практики ЗзВ учнів (як вітчизняного, так і зарубіжного) і можливостей екстраполяції цих ідей у сучасну педагогіку.

Нові факти, одержані здобувачем.

Дисертаційна робота Сливки Л. В. є комплексним теоретико-методологічним дослідженням, у якому цілісно представлено переосмислення теорії та практики здоров'язбережувального виховання учнів загальноосвітніх шкіл Польщі (XX – початок XXI століття).

У першому розділі «Науково-теоретичні основи дослідження проблеми здоров'язбережувального виховання учнів загальноосвітніх шкіл Польщі (XX – початок XXI ст.)» визначено й схарактеризовано методологічні засади дослідження, здійснено аналіз поняттєво-категорійного апарату: з'ясовано, що в сучасних концепціях «здоров'я» як педагогічного феномена закладено ідею про взаємозв'язок між якістю здоров'я і спрямованим на його збереження вихованням; обґрунтовано авторське визначення поняття «здоров'язбережувальне виховання учнів» (цілеспрямований, систематичний, неперервний, інтегративний вплив на світогляд учнів всіх людей та умов, які їх оточують, який передбачає формування знань про здоров'я, на цій основі – формування відповідних ціннісних орієнтацій, усвідомлення, переконань, умінь і навичок, що у своїй єдності визначають сприятливий здоров'ю спосіб життя і діяльність учнів щодо збереження здоров'я власного та інших і виступають показником культури здоров'я учнів); зафіксовано, що феномен «культура здоров'я» у польській і в українській науковій літературі розглядають як результат здоров'язбережувального виховання і як його мету; подано пояснення категорій «загальноосвітні школи Польщі» (заклади освіти, основним видом діяльності яких є освітня діяльність, що провадиться на певних рівнях повної загальної середньої освіти (у Польщі це базові школи, гімназії і загальноосвітні ліцеї)) та «учні загальноосвітніх шкіл Польщі» (особи, зараховані до загальноосвітньої школи Польщі, які здобувають у будь-якій формі базову загальну середню освіту чи повну загальну середню освіту).

У другому розділі «Передумови формування ідейних засад і практики здоров'язбережувального виховання учнівства на польських землях» виокремлено характерні прояви власне педагогічного знання як основи для конструювання вченими цієї доби наукового знання в контексті виховання для здоров'я дітей та

юнацтва, з'ясовано, що поява на теренах Польщі піонерських праць про фізичне виховання як важливий засіб збереження здоров'я людини датується XVI–XVIII ст. Зафіксовано, що у навчальних планах вчительських семінарій дисципліна «гігієна» стає обов'язковою з моменту заснування цих закладів освіти.

У **третьому розділі** «Розвиток концепцій і нагромадження досвіду здоров'язбережувального виховання учнів загальноосвітніх шкіл у Польщі в 20-х–30-х рр. XX ст.» проаналізовано педагогічні погляди представників польської спільноти міжвоєнного періоду XX ст. у контексті розвитку теорії і методики здоров'язбережувального виховання учнів, встановлено, що за цієї доби увиразнено концептуальну ідею виховання для здоров'я учнів і варіанти його практичної організації в школі, у науковий і педагогічний обіг уведено дефініції «пропаганда гігієни», «гігієнічне виховання», «гігієнічна культура», «культура здоров'я», схарактеризовано значення рухливих ігор та забав як засобів освітньої здоров'язбережувальної праці, зроблено вагомий внесок у розроблення «дидактики здоров'я», наголошено на ролі учителя як головного промоутера культури здоров'я у школі.

У **четвертому розділі** «Формування методологічних засад і організаційної структури здоров'язбережувального виховання учнів загальноосвітніх шкіл в освітньому поступі Польщі у 40-х рр. XX ст. – на початку XXI ст.» доведено, що від часу закінчення Другої світової війни і до 90-х рр. XX ст. у працях польських учених: закладалися основи для остаточного утвердження категорії «здоров'я» у педагогіці, що, своєю чергою, сприяло введенню у науковий обіг поняття «здоров'язбережувальне виховання», яке увиразнює пріоритет виховної функції цього педагогічного явища над дидактикою; пропонувалися різні алгоритми реалізації здоров'язбережувального виховання в школі і варіанти щодо головних реалізаторів цього виховання.

У **п'ятому розділі** «Творче використання результатів дослідження у розвитку освітньої практики в Україні» зазначено, що досвід здоров'язбережувального виховання учнів загальноосвітніх шкіл Польщі є цінним джерелом конструктивних ідей і підходів до вдосконалення української системи освіти на

шляху її поступальної інтеграції в світовий освітній простір. У цьому контексті, за змістовим, психолого-педагогічним, технологічно-дидактичним, моніторингово-оцінним і професійно-підготовчим рівнями обґрунтовано пропозиції рекомендаційного характеру.

Сливкою Л. В. представлено також авторські напрацювання щодо використання нагромадженого наукового досвіду під час вивчення вибіркокових навчальних дисциплін в ЗВО, вони представлені у контексті формування в здобувачів педагогічної освіти гностичних, проєктувальних, комунікативних, організаторських і рефлексивно-оцінних знань, умінь і навичок, необхідних для здійснення різноманітної здоров'язбережувальної діяльності в закладах загальної середньої освіти.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз тексту дисертації Сливки Л. В., автореферату та змісту публікацій дисертантки дають змогу стверджувати, що нею ретельно і добросовісно опрацьовано значний масив літератури, на підставі розгляду якої сформульовано власне бачення досліджуваної проблеми. Основний зміст і результати дисертації оприлюднено в 58 публікаціях (з них 52 одноосібні), з-поміж яких: 1 монографія, 3 статті у виданнях, що індексуються наукометричною базою Scopus, 2 статті – Web of Science, 22 статті у фахових виданнях України, 28 публікацій у колективних монографіях, педагогічних журналах та збірниках наукових конференцій, 2 навчально-методичних посібники.

Зауважимо, що дисертаційна робота характеризується змістовністю та обґрунтованістю викладених позицій, автор демонструє культуру наукового мислення, уміння за допомогою застосування комплексу загальнонаукових та спеціальних методів синтезувати емпіричний та теоретичний рівні наукового дослідження, порушувати і розв'язувати наукові проблеми, аргументовано й переконливо викладати матеріал.

Зазначене вище дає підстави стверджувати, що наукові положення, висновки і рекомендації дисертаційного дослідження Сливки Л. В. достатньо обґрунтовані й достовірні.

Аналіз змісту дисертації та автореферату Сливки Л. В. свідчить про належний науковий рівень виконаного дослідження. Серед його переваг варто відзначити:

- чітке визначення наукового апарату дисертації: об'єкту, предмету, мети, концептуальної ідеї дослідження, його завдань та методів;
- високий рівень новизни дослідження;
- систематизацію та узагальнення великого масиву маловідомих теоретичних зарубіжних джерел;
- можливість практичного застосування результатів наукових розвідок.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів.

Дисертаційна робота Сливки Л. В. містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальне наукове завдання. Практичне значення дисертаційної роботи полягає в тому, що матеріали дослідження можуть стати основою для подальшого розроблення теоретико-методологічних засад і концептуальних ідей здоров'язбережувального виховання учнів за умов трансформації системи освіти України та її інтеграції у європейський освітній простір. Вони успішно апробовані авторкою в процесі викладання дисциплін за вибором «Екологія дитинства» і «Педагогіка здоров'язбереження» для студентів ЗВО, під час написання студентами кваліфікаційних робіт, тематика яких пов'язана зі здоров'язбережувальною діяльністю в загальноосвітній школі, у позааудиторній виховно-просвітницькій діяльності зі здобувачами вищої педагогічної освіти, а також в освітньому процесі закладів освіти та позашкілля.

Основні положення і результати дослідження **упроваджено** у практику роботи багатьох закладів вищої освіти України, що підтверджено відповідними довідками.

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Не викликає сумніву практична значущість пропонованого дослідження, позаяк фактологічний матеріал і джерельна база ляжуть в основу навчальних видань з історії педагогіки, загальної та порівняльної педагогіки, а окремі положення слугуватимуть подальшому розробленню дослідницьких програм аналізу тенденцій розвитку наукової думки щодо реалізації практики здоров'язбережувального виховання учнів.

Позитивною стороною рецензованої роботи, на нашу думку, є наведені в дисертації та відповідних публікаціях здобувачки методичні матеріали для педагогів і студентів, які вже застосовуються в широкій педагогічній та родинній практиці. Власне це є вагомим здобутком, що актуалізує практичну значущість дисертаційного дослідження Сливки Л. В.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність загалом.

Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до них, висновків до роботи, списку використаних джерел, додатків. Дослідження системно організоване: чітко окреслено його об'єкт, предмет і мету, сформульовано завдання, забезпечено відповідність завдань та висновків, які логічно впливають зі змісту основного тексту дисертації.

Наукові положення, ґрунтовні висновки та рекомендації повністю висвітлені в публікаціях авторки, а зміст автореферату адекватно відображає основні положення дисертації.

Важливо зауважити, що **додатки** до роботи є інформативними і слугують вагомим науково-методичним підґрунтям для заглиблення у досліджувану проблему, причому у окремих з них вміщено ідеї і досвід-дослідниці.

Дисертаційна робота Сливки Л. В. за своїм змістом і формою є завершеним самостійним дисертаційним дослідженням.

Відповідність змісту реферату основним положенням дисертації.

Дотримання академічної доброчесності

За своїм змістом, структурою, обсягом та оформленням дисертація і реферат відповідають чинним правилам і вимогам. Основні положення

реферату й дисертації – ідентичні. Порушення академічної доброчесності в дисертації не виявлено.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих дисертанткою результатів, відзначимо окремі дискусійні положення та висловимо деякі зауваження й побажання до змісту роботи:

1. Крім ключового у дослідженні поняття «здоров'язбережувальне виховання», дослідниця застосовує у дисертації поняття «виховання для здоров'я», акцентуючи на цьому увагу (стор. 112), утім у рефераті не подає інформації щодо його ідентифікації та його сутності, що може свідчити про дискусійність такої наукової рефлексії.

2. Цікаво було б дослідити, чи відображено історію здоров'язбережувального виховання учнів з/о шкіл Польщі у творчості зарубіжних учених (зокрема, німецьких, французьких, чеських та ін.), життя і наукова творчість яких пов'язана з досліджуваним у дисертації періодом. Однак це може стати предметом подальших наукових пошуків Лариси Володимирівни Сливки.

3. У зв'язку з актуалізацією у дисертації навчальної дисципліни «Виховання до життя в сім'ї», яка присутня в програмних основах базової освіти шкіл Польщі, більш глибокого контексту, на нашу думку, вимагає ця наукова проблематика, тобто інформація, пов'язана із статевим вихованням учнів.

4. Вважаємо, що було б доцільно у Додатках деталізувати цілі, зміст і прогнозовану методику реалізації окремих польських загальнонаціональних і регіональних програм здоров'язбережувального виховання учнів, про які авторка згадує у підрозділі 4.3. дисертації і пропонує використати цей досвід у розвитку освітньої практики в Україні.

5. У параграфі 1.4. та наприкінці другого, третього і четвертого розділів наукової роботи дисертантка схарактеризувала авторську періодизацію розвитку здоров'язбережувального виховання учнів загальноосвітніх шкіл

Польщі в ХХ – на початку ХХІ століття, яка вирізняється обґрунтованістю і досить складною структурою (містить чотири періоди, кожен із яких представлений двома-трьома етапами, деякі з них диференційовано ще на підетапи). Вважаємо доречним подати в «Додатках» схематичний виклад пропонованої періодизації досліджуваного історико-педагогічного явища, що покращило б цілісне її сприймання, забезпечило б візуалізацію об'єктивних критеріїв і особливостей, якими відрізняються одні періоди (етапи, підетапи) від інших.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук».

Дисертаційне дослідження Сливки Лариси Володимирівни «Теорія та практика здоров'язбережувального виховання учнів загальноосвітніх шкіл Польщі (ХХ – початок ХХІ століття)» є самостійною завершеною науковою працею, яка має вагоме теоретичне й прикладне значення для розвитку педагогічної науки, заслуговує позитивної оцінки, відповідає «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України № 1197 від 17.11.2021 р., а її авторка Сливка Л.В. заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент –
доктор педагогічних наук,
професор кафедри загальної педагогіки
та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка

Т.І. Пантюк

Т.І. Пантюк

